

פרשת נשא: פורעי הסדר

בתחילתה של פרשת נשא מסתיים המפקד הגדול של תחילת ספר במדבר. אחרי שמנו את השבטים, את הדגלים, ואת הלויים למחנותיהם ותפקידיהם, עוברת התורה לעסוק בכמה פרשיות מצוות, שבמבט ראשון אין מקומן כאן, והן מפרידות בין פרשת המפקד, לבין פרשת הכהנים, הנשיאים, חנוכת המשכן וסדר מסע המחנות שבסוף פרשת נשא ובתחילת פרשת בהעלותך. ואלו הן הפרשיות: שילוח טמאים מן המחנה. פרשת מעילה על סעיפיה, סוטה ונזיר.

רש"י חש בבעיה זו ופותר אותה בצטטו את דברי חז"ל, בתחילת הפרשיות הללו: "פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן, ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום". (רש"י לבמדבר ה' א', על פי גיטין ס' ע"א). אלא שהסבר זה רק מעביר את השאלה מן המישור הספרותי למישור ההיסטורי, מעתה אין לשאול מדוע סודרו פרשיות אלה במקומן בתורה, אלא יש לשאול מדוע נאמרו פרשיות אלה ביום הזה. למעשה, השאלה במקומה עומדת, והיא שאלה תכנית-רעיונית, שיש לה מופע בזמן ומופע בספר: כיצד קשורות פרשיות אלה לאירועי חנוכת המשכן וסידור מחנות ישראל ודגליהם סביב לאהל מועד.

נראה, שמילות הפתיחה של הפרשה הראשונה מסבירות את הענין באר היטב: "צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". לאחר שעסקו במבנה המחנה, מסבירה התורה את מי יש לשלח מן המחנה. גם שתי הדמויות המרכזיות בפרשיות הבאות, הסוטה והנזיר, חוזרות אל הנושא הראשי – היוצאים מן המחנה. הסוטה והנזיר הם חריגים מהופכים הסוטה מוציאה את עצמה מן הכלל ופורעת את הסדרים של המשפחה והקהילה, במעשה של חטא, ואילו הנזיר אף הוא מוציא את עצמו מן הכלל, אך במעשה של התקדשות-יתר.

נתמקד בשתיים מן הדמויות המרכזיות בפרשיות העוקבות לפרשת המשולחים מן המחנה: הסוטה והנזיר. הסוטה והנזיר מוציאים את עצמם מן הכלל בחריגתם מן הסדר המקובל. זו בחטאה, וזה בהתקדשותו. הביטוי המובהק ביותר לכך שהתורה רואה את שלשת הדמויות האלה: הטמא, הסוטה והנזיר, כפורעי סדר, הוא בהוראה המחייבת והסמלית לכולם ל"פרוע". על המצורע נאמר: "בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע", על הסוטה: "ופרע הכהן את ראש האשה", ועל הנזיר: "גדל פרע שער ראשו". בניגוד לכך, הכהנים המייצגים את הסדר התקין ואחראים על שמירתו, מצווים: "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם אל תפרומו" אפילו בעת אבלם. הצבתן של פרשיות הפרע בלב פרשיות המפקד וסדר המחנה לדגליו, מדגישה את המתח והניגוד שבין העולמות. בין המחנה לבין מה שמחוץ לו.

במחשבה ראשונה היה מקום לומר ששלשת פורעי הסדר מוצגים כאן לשלילה, כנגד המחנה המסודר המונהג על ידי הלויים והכהנים שומרי משמרת הקודש, ולא היא. צירופה של השלישיה: טמא, סוטה ונזיר, אינו מאפשר להגיע למסקנה הפשטנית שמגמת התורה היא להצדיק את שמירת הסדר ולשלול את פריעתו באופן מוחלט, שהרי הנזיר שובר את ההנחה הפשטנית הזאת. הנזיר, כל ימי נזרו "קדוש הוא לה"!

אכן, גם בנזירות יש ממד של חטא. רבי אלעזר הקפר סבור שקרבן החטאת של הנזיר מבטא את התפיסה שהחריגה מן החיים הנורמליים היא עוון. "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש – שציער עצמו מן היין". אולם ודאי שלא כל נזירות בחטא יסודה ולא כל מעשה הנזירות חטא הוא, יש בנזירות ממד מרכזי של התעלות וקדושה, ורק סרך של חטא בעזיבת סדרי החיים הנורמליים. לכן, רצוי שתהיה מוגבלת בזמן, אבל יש מקום גם לנזירות כנזירות שמשון.

וכשעוסקים בשמשון, בקריאת ההפטרה, נזכרים שגם בנזירות מקודשת יש ממד של פריעת סדרי החברה והקהילה. נזיר א-להים, גיבור ומושיע ושופט, אבל אדם שדפוס ההתנהגות שלו רחוק מלהוות סמל ומופת לחיים מתוקנים של אדם מן היישוב, שלאורו תרצה אמה יהודיה לחנך את בניה.

ובכל זאת, התורה אינה שוללת את הנזירות. את השאיפה לחרוג מן הסדר הקיים כלפי מעלה. על אף הסיכונים שיש בשאיפה הזאת, גם לנפילה מטה מטה. מכיון שדבקות קיצונית בסדר ובנורמליות, מצמיחה את הסיכוי לפריצת דרך, להתעלות, להגעה לשיאים. אנשים הגונים גדלים בחברה מסודרת, גאוני-רוח, חייבים לגדול פרע – במידה מסוימת של פראות.

הנורמליות, יישוב הדעת, הם ה"מחנה". החריגה מן הסדר הטוב, הם ה"מחוץ למחנה". ואי אפשר לבנות עם של מתקני עולם רק על בסיס של נורמליות מיושבת בדעתה, מאוזנת ומאורגנת.

כשחוזרים להתבונן בפרשת הסוטה על רקע פרשת הנזיר, אפשר לראות גם בה ממדים נוספים על פני אלה הרגילים והמקובלים. חז"ל סמכו בין שתי הפרשיות בקביעה שהרואה סוטה בקלקולה יזיר את עצמו מן היין. כלומר, נזירות היא הקצנה לצד הקדושה במקום שבו נפרץ פרץ לכוון הטומאה. אבל יש גם הבט נוסף לפרשה

זו. למעשה, הסיפור של הסוטה הוא סיפור כפול. בקריאה ראשונית מובלט מאד הממד של הסוטה כאשה חוטאת, הנענשת על מעשיה. תחילה בבזיון הגדול שנעשה לה במעמד במקדש, ולאחר מכן, נענשת שוב, אם עמדה על דעתה ושתתה את המים המאררים, ב"צבתה בטנה ונפלה ירכה".

אולם אין לשכוח שבפרשת סוטה טמונה גם האפשרות האחרת: "ואם לא נטמאה האשה והטהורה היא, ונקתה ונזרעה זרע". מיהי האשה הזאת, שלא סתתה, ובכל זאת נאלצת לעבור את כל התהליך הזה ומוכנה לו, כדי להוכיח את חפותה? נראה, שהתורה מרמזת כאן לדגם אחר של התנהגות נשית, אנטי מימסדי, פורע פרע: האיש הקנאי מצר את דרכיה של אשתו הכשרה, ואוסר עליה לדבר עם זרים. חז"ל מעידים על אדם כזה: פפוס בן יהודה (קידושין צ א) או יהודה בן פפוס (ירושלמי סוטה א ז) שהיה נועל את הדלת בפני אשתו כשיצא מן הבית, כדי למנוע ממנה לצאת לרחוב! האשה אינה מוכנה לקבל את תנאי הכליאה הללו, והיא יוצאת ונסתרת עם זר. כמובן, מבלי לעבור על איסור כלשהו, שאם לא כן, לא היו מכנים אותה טהורה. (עי' אזה"ח לפסוק זה). העובדה שבסופו של דבר התורה מכנה אותה "טהורה היא" ומברכת אותה ב"ונזרעה זרע", מלמדת, שיש במעשה פריצת הגדר של אשה זו, ממד חיובי. חז"ל מצביעים גם על קיומה של אפשרות לאשה חשוכת בנים, להעזי ולהגיע למצב של חשד סוטה, על מנת שתשתה המים המאררים ותתברך בזרע! פריצת הגדר ושבירת הכלים מאפשרת לאשה העקרה ללדת. וכמשל: פריצת גדר ושבירת כלים מאפשרים התפתחות וצמיחה שאינן אפשריות בתנאים המגבילים של דפוסי ההתנהגות הנורמטיביים. בלשונונו כיום מדברים על "לחשוב מחוץ לקופסה" ובלשונו של הראי"ה קוק: "לפעמים יש צורך בהעברה על דברי תורה, ואין בדור מי שיוכל להראות את הדרך, בא הענין על ידי התפרצות. ומכל מקום יותר טוב הוא לעולם שיבוא ענין כזה על ידי שגגה, ובזה מונח היסוד של מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. רק כשהנבואה שרויה בישראל אפשר לתקן ענין כזה על ידי הוראת שעה, ואז נעשה בדרך היתר ומצוה בגלוי. ועל ידי סתימת אור הנבואה, נעשה תיקון זה על ידי פרצה, שמדאבת את הלב מצד עצמה, ומשמחת אותו מצד תכליתה". (שמונה קבצים, ב' ל).

בליבן של פרשיות הסדר המופתי של מחנה ישראל, מופיע קובץ פרשיות המזהיר על הסכנות בפריעת הסדר אבל מרמז גם לכך, שיש מקרים, יש מצבים ויש אישים, שלגביהם הסדר הוא דיכוי, ורק פריעתו – יכולה לאפשר את הצמיחה והזינוק כלפי מעלה. הרבה סכנות בדרך הזאת, והרבה כשלונות, אבל יש יחידים שאין להם ברירה, וזו הדרך היחידה שלהם לזכות בקדושה, ובתנובת פירותיהם.